

Inventari del Fons documental Vilallonga-Parés

JOAN LLINÀS POL

Historiador. Atrí Cultura i Patrimoni SLU

Quaderns de la Selva, 29 (2017)
197-205

Darrerament ha ingressat a l'Arxiu Comarcal de la Selva el fons Vilallonga, cedit per Jesús Carles de Vilallonga (Santa Coloma de Farners, 1927) i constituït per una nombrosa i variada documentació de diverses tipologies (arxiu patrimonial, plaques de vidre, fotografies, documentació personal, etc.). Es tracta d'un fons notable, que enriqueix considerablement el conjunt de documentació que es preserva a l'Arxiu Comarcal de la Selva.

Procedent dels masos Vilallonga de Vilanna i Parés de Sant Martí Sapresa, d'on provenen les actuals branques de la família Vilallonga, l'arxiu patrimonial va estar preservat durant anys al domicili barceloní de Jesús Carles de Vilallonga fins que, a partir del 2009, se'n va iniciar el procés de cessió a l'Arxiu Comarcal.

Del juny a l'octubre de 2016 s'ha realitzat, per part de qui subscriu, l'inventari específic del fons documental Vilallonga-Parés.¹ En aquest article fem un repàs general als resultats d'aquest inventari, sense aprofundir en el contingut ni en les dades que ens ofereix el fons, una tasca que només es podrà fer quan aquesta documentació sigui objecte d'estudis detallats. Ens limitem, doncs, a repassar quantitativament i per segles les tipologies documentals presents i n'extraïem a tall d'exemple el regest d'alguns documents concrets que creiem que poden ser il·lustratius de cada tipologia.

S'han inventariat un total de 390 documents (202 pergamins i 188 folis) que no constitueixen tanmateix la totalitat del fons, ja que han quedat per tractar un llibre amb 49 documents relligats, que corresponen al fons Llobresols d'Amer, incorporat al mas Vilallonga entre la segona meitat del segle XVIII i la primera meitat del XIX, i els pergamins corresponents al fons del mas Coromines de Sant Gregori, que foren incorporats al fons Vilallonga-Parés a partir del matrimoni entre Salvador Vilallonga Mundet i Carme Coromines Bach l'any 1865.

La totalitat dels documents inventariats, més els 49 documents del fons Llobresols, figuren en el llibre mestre que va fer confegir el mateix Salvador Vilallonga Mundet i que forma part del fons. No hi figuren en canvi els pergamins del mas Coromines, que en aquell moment encara no estaven integrats a l'arxiu familiar.

Els documents inventariats corresponen a dos fons patrimonials principals, el del mas Vilallonga de Vilanna (actualment al municipi de Bescanó) –al qual es va incorporar al segle XV el del mas Besalú de la mateixa parròquia–,² i el del mas Parés de Sant Martí Sapresa, parròquia del terme de Brunyola. La unió dels dos masos (i, per tant, dels dos fons patrimonials) es va produir l'any 1748 amb el matrimoni entre l'hereu Antoni Vilallonga i la pubilla Teresa Parés. Cal remarcar que, tot i que el cognom Parés es va acabar perdent, la família va passar a residir

1 L'autor vol fer de manera expressa al seu agraïment a Joaquim Carreras i a Joaquim Puigdemont, de l'Arxiu Comarcal de la Selva, pel seu ajut i col·laboració constants a l'hora de realitzar aquest inventari.

2 Sobre el mas Besalú de Vilanna hi ha alguna altra dada, com per exemple que el 1318 el bisbe de Girona *fermava a Berenguer Besalú, hereu del mas Besalú de Vilanna, la batllia d'un terç del delme de Vilanna que Guillem de Castell, 266 cavaller de Bescanó, havia establert a Nadal des Bauç, de Vilanna, avi de dit Berenguer* (MARQUÈS, J.M.; PUIG, J de; SERRAT, A. "Regest del protocol del notari de la Cúria Diocesana de Girona Pere Capmany (anys 1313-1367)" *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 28, 2009, p. 332).

principalment al mas de Sant Martí Sapresa i, finalment, en una casa al centre de Santa Coloma de Farners, al carrer d'en Calau. Un document del 2 de març de 1828, que forma part del fons, ens informa que Felip de Cruïlles i Peratallada Despujol Farners i Cartellà, marquès del Castillo de Torrente, va fer establiment a Joan Vilallonga i Parés, pagès de Sant Martí Sapresa, d'una peça de terra de l'Horta de la casa de Farners, a Santa Coloma, amb facultat de construir-hi una casa. Amb l'inventari d'aquest fons, per tant, queda més a l'abast una documentació que fa referència a dos masos destacables, que amb el pas del temps acaben formant una gran hisenda que s'estén des de Santa Coloma de Farners fins a Anglès i Amer, passant pels nuclis principals i centrals de Sant Martí Sapresa i Vilanna.

Quantitativament, del mas Vilallonga s'han inventariat 192 documents (que inclouen els posteriors a la unió dels dos masos el 1748) i del mas Parés 182. Els 16 documents restants ara com ara no es poden integrar de manera clara en cap dels dos fons, tot i que és possible que un estudi aprofundit permeti integrar-n'hi alguns. D'altres, és segur que són de procedència forana, com per exemple la lluçió d'un censal que el 13 de novembre de 1622 va fer Mateu Ribot, de la parròquia de Foixà, a Montserrat Calderó, propietària del mas Calderó de Riudellots de la Selva. Aquest és sens dubte un document traspaperat, ja que pertany a un altre fons (el fons del mas Calderó) que temporalment, durant el trasbals la guerra del Francès, es va preservar en la hisenda dels Vilallonga Parés, amb els quals els Calderó mantenien lligams familiars.

L'àmbit cronològic del fons Vilallonga-Parés abasta des del 1203 fins al 1883, repartit per segles de la següent manera: s. XIII (7), s. XIV (42), s. XV (14), s. XVI (92), s. XVII (101), s. XVIII (108) i s. XIX (26). El document més antic, del 29 de novembre de 1203, és la venda perpètua d'un camp de la parròquia de Sant Martí Sapresa per part de Bernat Riera i la seva muller Pereta a Joan Parés, el seu fill Ramon i les seves mullers respectives, Ricsenda i Ermessenda, per un preu de 34 sous barcelonesos. Aquest document ha estat durant uns mesos el pergami més antic preservat a l'Arxiu Comarcal de la Selva, fins a l'ingrés, el juny de 2017, de la còpia del segle XII del precepte del 844 que Carles el Calb va concedir a l'abat Guilarà de Sant Medir, on surt esmentada la cel·la monàstica d'Amer.

A partir de la classificació documental efectuada en la base de dades del mateix inventari, en aquest article agrupem els documents en cinc grans grups, seguint la mateixa distribució efectuada per Albert Martí en la descripció d'un altre fons documental selvatà dipositat al mateix Arxiu Comarcal de la Selva, el fons Gener-Pla.³ Els cinc grups són els següents: documents referents al mercat de la terra, referents al mercat de la renda, matrimonis i testaments, plets judicials i, finalment, documentació diversa.

Pel que fa al **mercat de la terra**, tenim 39 documents i escriptures de compra-venda. La majoria pertanyen a peces de terra, tot i que cal destacar la compravenda

3 MARTÍ ARAU, A. (2012), "Descripció del fons documental Gener - Pla (segles XIII-XVIII), *Quaderns de la Selva*, 24. Sta. Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, p. 205-213.

de masos sencers, com el mas Serra de Sant Martí Sapresa, que el 12 de novembre de 1380 van vendre Pere Isern, rector de la parròquia, i Guillem, hereu de Ramon Pujada, a Guillem Parés.

La major part d'aquesta documentació correspon a vendes perpètuas, però hi ha algun cas de vendes fetes "a carta de gràcia", que es realitzaven quan un venedor endeutat venia un terreny al seu creditor, reservant-se el dret a recuperar el terreny (retrovenda) si es satisfia el deute. Així, per exemple, el 18 de gener de 1592 Bartomeu Serrats à. Bosch, pagès de Vilanna, i Gerònima, la seva muller, senyora útil i propietària del mas Bosc de Vilanna, venen a carta de gràcia a Ponç Vilallonga, senyor útil i propietari del mas Vilallonga, una peça de terra del mas Bosc, situada en el lloc anomenat Mas Pla, pel preu de 24 lliures barceloneses.

S'inclouen en aquest apartat un seguit de documents de compravenda, en lliure i franc alou, de diversos masos (Posa, Parés, Malina i Riera de Sant Martí Sapresa i Horta de Brunyola) que havien estat adquirits entre 1345 i 1352 pel ciutadà de Girona Ramon Vengui (o Vingut)⁴ i que després ell va vendre als seus senyors útils, entre els quals Guillem Parés, que va esdevenir així també senyor directe del mas Parés.⁵

El fet que els Parés posseïssin la senyoria directa del seu mas va comportar que tinguessin la facultat d'efectuar establiments. Un establiment era la concessió del domini d'una peça de terra a un tercer, tot reservant-se'n el domini directe, a canvi del pagament d'una entrada i d'uns censos anuals. Per exemple, l'1 de març de 1570 Narcís Parés va fer establiment a favor de Joan Riera, pagès de Sant Martí Sapresa, d'una peça de terra en el lloc anomenat la Malina, de pertinences del mas Parés. Narcís Parés es reservava la senyoria directa, i rebia de Joan Riera 10 lliures per aquest establiment i un cens anual de 10 sous el dia de Sant Maties.

Més que al mercat de la terra, amb 31 casos, els establiments s'inclouen ja en el segon gran grup de documents de què es compon el fons Vilallonga-Parés. Es tracta dels documents referents al **mercat de la renda** que, a més dels establiments i els censos que porten associats, inclou també els violaris i censals morts, una mena de préstecs en els quals el venedor (prestatar) s'obligava a pagar al comprador (prestador) un cens anual, que en el cas dels censals era invariablement un 5% del capital prestat. Aquests censals eren perpetus i es lluien quan el comprador (o un seu hereu i/o successor) recuperava el capital prestat.

El fons Vilallonga - Parés consta de molts documents referents a censals: compres, vendes, llucions i àpoques. De fet, amb 122 documents, es tracta de la tipologia documental més nombrosa del fons. Per exemple, el 13 de desembre de 1795, Joan Saurí i Tornés, administrador de l'Hospital de pobres d'Hostalric, llua a Antoni Vilallonga i Parés un censal de 500 lliures que havia estat venut per Antoni Vilallonga a l'esmentat Hospital el 7 de novembre de 1793.

4 Es tracta de còpies dels documents originals, efectuades el 4 de juny de 1356, que reflecteixen el procés previ d'adquisició d'aquests masos per part de Ramon Vengui (o Vingut).

5 TEIXIDOR, R. (2006), *Brunyola. De castell a poble i de baronia a municipi*. Brunyola: Ajuntament de Brunyola, p. 192.

Hi ha un únic document referent a un violari, concretament la definició i remissió d'un violari de 14 sous i 3 diners barcelonesos anuals que Pere Vendrell, de Vilablareix, signa a favor de Cecília Besalú, filla i hereva de Julià Besalú, de Vilanna, el 29 de desembre de 1352. Aquest violari havia estat venut per Julià Besalú a Pere Vendrell i la seva muller Margarida l'1 de juliol de 1346. A diferència dels censals, que eren perpetus, els violaris estaven limitats a la vida del comprador o, com a molt, a la del seu hereu, com seria aquest cas.

El tercer grup de documents està format pels referents al **matrimoni**, institució fonamental per assegurar la pervivència i la transmissió de masos i terres. Conformen aquest grup un total de 132 documents del fons, entre els quals hem de remarcar primer els heretaments o donacions (13), que corresponen a la transmissió del mas entre persones vives, generalment de pare/mare a hereu/pubilla. Un bon exemple és l'heretament del mas Vilallonga que el 16 de maig de 1539 va fer Caterina Vilallonga, muller de Gabriel Pla à. Vilallonga, a favor de Martiriana, filla seva i del seu anterior marit Joan Nualart à. Vilallonga, en contemplació del matrimoni de Martiriana amb Pere Bosch, de Constantins. La donadora es reservava determinades quantitats per fer testament, l'usdefruit del mas i el pacte de recuperar-lo si Martiriana la premoria sense successió.

Com és sabut, l'altra manera de transmetre el mas era mitjançant el testament, que es feia arran de la defunció del transmissor. En el fons Vilallonga - Parés hi ha un total de 22 testaments.

El sistema d'hereu únic feia que s'haguessin de garantir recursos als altres fills i filles mitjançant la donació de diners, béns mobles i aixovars, que es feia generalment arran del matrimoni d'aquests altres fills, denominats cabalers. Legítimes i dots matrimonials, per tant, conformen una part abundant de la documentació del fons Vilallonga-Parés (46 i 34 documents, respectivament, entre els quals hi hem de comptar, també, les àpoques o rebuts d'aquestes legítimes i dots). Per exemple, el 5 de maig de 1604 Anna, vídua de Ponç Vilallonga, i el seu fill Miquel, de la parròquia de Vilanna, van fer donació de la legítima a Àngela, respectivament filla i germana dels anteriors, perquè pogués constituir el dot que aportaria al seu matrimoni amb Rafael Bancells, de Martorell de la Selva, fill i hereu de Francesc Gelats à. Bancells i Montserrat Bancells, i que constava de 360 lliures barceloneses i dues caixes amb les seves tancadures, vestits i joies.

En aquest grup de documents hi consten també els capítols matrimonials, dels quals el fons Vilallonga-Parés en té 39. Els capítols matrimonials venien a ser una síntesi dels anteriors, on es detallaven la donació de la legítima al cabaler o cabalera, la renúncia de l'heretant a la legítima, la constitució del dot i l'acceptació d'aquest dot per part de l'altre contractant. Com a bon exemple de capítols matrimonials podem destacar els que es van signar el 24 d'abril de 1748 entre Antoni Vilallonga, senyor útil i propietari del mas Vilallonga de Vilanna, fill de Joan Vilallonga i Francesca Civila Vilallonga, i Teresa Parés, donzella de Sant Martí Sapresa, filla de Joan Parés, propietari del mas Parés de Sant Martí Sapresa i Maria Boadas. Joan Parés feia heretament del mas Parés a la seva filla, que aportava en dot 560

lliures, dues caixes, robes i joies. Com ja s'ha comentat més amunt, aquesta unió va significar també la unió dels dos masos.

El quart grup de documents està format pels **plets judicials**. N'hi ha 5, entre els quals la sentència del 20 de febrer de 1565, que resolva el plet entre Bartomeu Rierademont i Narcís Parés, de Sant Martí Sapresa, sobre un camí que anava del mas Rierademont fins al capdavall de l'aulet i del camí de l'Hostal passant pel mas Parés. Es va sentenciar que Bartomeu Rierademont podria passar per aquest camí amb el seu bestiar, llevat del període entre els dies de Sant Andreu i de Sant Vicenç, en què Rierademont hauria de menar ovelles, cabres i porcs des del prat d'en Parés fins al camí ral.

Hi ha un document que permet lligar aquest quart grup amb el darrer grup, que és el de **documentació diversa**. El 18 de gener de 1742 es va promulgar una sentència arbitral sobre una peça de terra anomenada "Les Temoroses" situada a Sant Martí Sapresa, que enfrontava en litigi Joan Parés, de Sant Martí Sapresa, i Jaume Horta del Puig, de Brunyola. La sentència havia estat interposada per Joan Parés en reclamació de la recuperació de dita peça de terra, venuda a carta de gràcia per Joan Parés, el seu avi, a Miquel Horta l'1 de febrer de 1663.

Aquesta sentència l'hem de lligar amb el testament de Miquel Parés, besavi del Joan Parés de 1743, i amb tres certificats d'òbit demanats pel mateix Joan Parés, també conservats al fons documental que ens ocupa. Es tracta dels certificats d'òbit de l'avi Joan Parés, el del germà gran d'aquest, Francesc Parés, i el de la besàvia, mare de tots dos, Margarida, vídua de Miquel Parés. A partir del testament d'aquest darrer, datat el 19 de gener de 1651, el seu besnét Joan Parés al·legava que la venda que havia fet el seu avi homònim l'any 1663 no era legal perquè aquest havia desplaçat del mas a l'hereu legítim, Francesc Parés, que en el moment de la venda encara vivia.

El cert és que Joan Parés avi va exercir realment de propietari del mas Parés, en fos o no l'hereu legítim. Algun problema familiar important devia haver-hi perquè el germà gran i hereu segons el testament de Miquel Parés, Francesc Parés, va morir el 29 de setembre de 1677 a Santa Margarida de Vallors, ben allunyat del mas Parés, i Margarida, la seva mare, va traspasar el 5 d'agost de 1683 a Lloret de Mar, on havia anat a viure amb una de les filles, Caterina, casada amb el lloretenc Antoni Sala.

Però encara més significatiu és que Joan Parés avi els premorís a tots dos, ja que fou assassinat a Santa Coloma de Farners el 20 d'agost de 1667. Al cap de poques hores naixia prematurament el seu fill pòstum, també anomenat Joan, que es va convertir a l'acte (i malgrat la pervivència de l'oncle Francesc) en el propietari del mas. Durant la seva minoria d'edat, el pagès d'Anglès Genís Alenyà va administrar el mas i va portar la curadoria del petit Joan i les seves germanes més grans. Fruit d'aquest període, que es va allargar fins el 1695, hi ha un seguit de documents relatius a l'administració del mas Parés que formen part també el grup de documents diversos del fons: un inventari dels béns dels Joan Parés assassinat (12 de setembre de 1667); un quadern de comptes del mas Parés fet per Genís Alenyà entre el 29

de novembre de 1667 i el 6 de setembre de 1693; un altre de Maria Payret, vídua de Joan Parés (1668); l'assignació de tutoria i curadoria dels fills de Joan Parés a favor de Margarida Parés i Genís Alenyà, feta per Francesc Guitart, jutge ordinari de la cort de la baronia de Brunyola (10 de gener de 1671); un full de comptes de Genís Alenyà (entre el 21 de febrer de 1671 i el 25 de maig de 1681) i, finalment, un quadern de notes fet també pel mateix Genís Alenyà el 1698.

Entre els documents diversos del fons hi ha també 13 deutoris, com el signat el 26 de setembre de 1675 per Joan Vidal, pagès d'Aiguaviva, a favor de Dalmau Tornavells, pagès de Sant Martí Sapresa, espòs de Maria, vídua de Joan Parés (el que havia estat assassinat el 1667), de la quantitat de 26 lliures i 4 sous, que corresponien a la venda de forment i de vi que Joan Vidal havia efectuat a Joan Parés.

Finalment, hem de fer esment de 4 capbrevacions, tres de les quals relacionades amb el mas Malina, incorporat al mas Parés, i l'altra amb el mas Besalú de Vilanna, de l'11 de març de 1330, on Berenguer Besalú capbreva diverses peces de terra a Gueraua, abadessa del monestir de Sant Feliu de Cadins, així com les prestacions que per raó de les mateixes Berenguer Besalú devia a l'abadessa.

Acabem fent esment d'una darrera apreciació. En el llibre mestre fet confeigir per Salvador Vilallonga Mundet al segle XIX hi consten 26 pergamins actualment perduts i que, per tant, no hem pogut incloure a l'inventari. 15 d'aquests documents pertanyen al fons del mas Vilallonga, 10 al del mas Parés i d'un no se'n pot determinar l'adscripció precisa. 3 d'aquests documents són del segle XIII, 11 del XIV, 4 del XV, 5 del XVI i 3 del XVII. Veiem, doncs, com n'hi ha molts de datacions altes, i és que manquen tots els específics del mas Vilallonga (11 documents segons el llibre mestre) anteriors a l'any 1499 menys un, la venda el 1420 d'una peça de terra en el lloc anomenat el Forn, a la parròquia de Vilanna, per part de Pere Camps i la seva muller Antònia a Joan Vilallonga, tots de Vilanna, per 150 sous barcelonesos de tern. Curiosament, en canvi, els pergamins procedents del mas Besalú de Vilanna, unit en aquella època al mas Vilallonga, sí que s'han conservat.

Bibliografia

- "Llegat Vilallonga, una finestra oberta al passat", *Programa de la Festa Major 2017*. Santa Coloma de Farners.
- MARQUÈS, J.M.; PUIG, J de; SERRAT, A. "Regest del protocol del notari de la Cúria Diocesana de Girona Pere Capmany (anys 1313-1367)" *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 28. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Facultat de Teologia de Catalunya, 2009, p. 265-453.
- MARTÍ ARAU, A. (2012), "Descripció del fons documental Gener - Pla (segles XIII - XVIII)", *Quaderns de la Selva*, 24. Sta. Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, p. 205-213.
- TEIXIDOR, R. (2006), *Brunyola. De castell a poble i de baronia a municipi*. Brunyola: Ajuntament de Brunyola.

Quadre 1. Fons Vilallonga-Parés. Total documents inventariats

Segle	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	Total
Compravendes	3	18	5	11	1	1	-	39
Violaris/censals	-	2	1	21	27	59	12	122
Establiments/censos	-	8	1	6	2	7	7	31
Heretaments/donacions	-	1	-	7	5	-	-	13
Drets de legítima	2	1	4	25	12	2	-	46
Dots matrimonials	1	6	-	12	13	2	-	34
Capítols matrimonials	-	1	-	3	11	20	4	39
Testaments	-	-	1	5	10	6	-	22
Capbreuacions	-	1	-	-	2	1	-	4
Doc. const. patrimoni	-	-	-	-	2	-	-	2
Administració del patrimoni	-	-	-	-	3	-	-	3
Plets judicials	-	1	-	1	-	3	-	5
Concòrdies/convenis	1	2	1	-	5	2	-	11
Debitoris	-	1	1	1	3	4	3	13
Doc. familiar	-	-	-	-	4	1	-	5
Altres	-	-	-	-	1	-	-	1
TOTAL	7	42	14	92	101	108	26	390

Quadre 2. Fons Vilallonga-Parés. Mas Vilallonga (Vilanna)

Segle	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	Total
Compravendes	1	2	1	9	-	-	-	13
Violaris/censals	-	1	-	12	8	31	11	63
Establiments/censos	-	1	-	-	-	5	7	13
Heretaments/donacions	-	1	-	5	-	-	-	6
Drets de legítima	2	1	1	18	5	-	-	27
Dots matrimonials	1	5	-	12	5	-	-	23
Capítols matrimonials	-	-	-	-	6	15	4	25
Testaments	-	-	-	3	6	2	-	11
Capbreuacions	-	1	-	-	-	-	-	1
Doc. const. patrimoni	-	-	-	-	-	-	-	-
Administració del patrimoni	-	-	-	-	-	-	-	-
Plets judicials	-	-	-	-	-	-	-	-
Concòrdies/convenis	-	1	-	-	3	-	-	4

Debitoris	-	1	1	1	1	-	2	6
Doc. familiar	-	-	-	-	-	-	-	-
Altres	-	-	-	-	-	-	-	-
TOTAL	4	14	3	60	34	53	24	192

Quadre 3. Fons Vilallonga-Parés. Mas Parés (St. Martí Sapresa)

Segle	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	Total
Compravendes	2	16	4	2	1	1	-	26
Violaris/censals	-	1	1	6	2	2	-	55
Establiments/censos	-	7	1	6	2	2	-	18
Heretaments/donacions	-	-	-	2	3	-	-	5
Drets de legítima	-	-	3	6	6	2	-	17
Dots matrimonials	-	1	-	-	7	2	-	10
Capítols matrimonials	-	1	-	3	5	5	-	14
Testaments	-	-	-	2	3	4	-	4
Capbreuacions	-	-	-	-	2	1	-	3
Doc. const. patrimoni	-	-	-	-	2	-	-	2
Administració del patrimoni	-	-	-	-	3	-	-	3
Plets judicials	-	1	-	1	-	3	-	5
Concòrdies/convenis	1	1	-	-	2	2	-	6
Debitoris	-	-	-	-	2	1	-	3
Doc. familiar	-	-	-	-	4	1	-	5
Altres	-	-	-	-	1	-	-	1
TOTAL	3	28	9	29	61	52	-	182